

Zamonaviy oilalarda gender rollarining psixologik tahlili

G.A.Tursunbayeva
NamDPI

Annotatsiya: Ushbu maqolada zamonaviy oilalarda gender rollarining psixologik jihatlari tahlil qilinadi. Oiladagi erkak va ayolning ijtimoiy hamda psixologik vazifalari, gender stereotiplarining oilaviy munosabatlarga ta'siri va zamonaviy jamiyatda gender tengligining ahamiyati yoritilgan. Shuningdek, oilada rollarning o'zgarishi, o'zaro hurmat va psixologik moslashuv masalalari ilmiy nuqtai nazardan ko'rib chiqiladi.

Kalit so'zlar: gender rollari, zamonaviy oila, psixologik tahlil, gender tengligi, oilaviy munosabatlar, stereotiplar, erkak va ayol roli, ijtimoiy psixologiya, oilaviy qadriyatlar, psixologik moslashuv

Psychological analysis of gender roles in modern families

G.A.Tursunbayeva
NamSPI

Abstract: This article analyzes the psychological aspects of gender roles in modern families. It examines the social and psychological functions of men and women in the family, the influence of gender stereotypes on family relationships, and the importance of gender equality in contemporary society. The study also discusses changes in family roles, mutual respect, and psychological adaptation from a scientific perspective.

Keywords: gender roles, modern family, psychological analysis, gender equality, family relationships, stereotypes, male and female roles, social psychology, family values, psychological adaptation

Kirish. Bugungi kunda jamiyat taraqqiyoti bilan bir qatorda oilaviy munosabatlarda ham sezilarli o'zgarishlar yuz bermoqda. Ayniqsa, zamonaviy oilalarda gender rollarining shakllanishi va ularning o'zaro taqsimlanishi psixologik hamda ijtimoiy jihatdan muhim masalalardan biriga aylangan. Avvallari oilada erkak va ayolning vazifalari an'anaviy qarashlar asosida qat'iy belgilangan bo'lsa, hozirgi davrda bu rollar tobora moslashuvchan tus olmoqda. Natijada oiladagi mas'uliyat, qaror qabul qilish, farzand tarbiyasi va iqtisodiy ta'minot kabi jarayonlarda ikki tomonning teng ishtiroki kuchayib bormoqda.

Shu bilan birga, gender stereotiplari hanuzgacha ayrim oilalarda saqlanib qolayotgani oilaviy munosabatlarga ma'lum darajada ta'sir ko'rsatadi. Bu esa ba'zan tushunmovchiliklar, psixologik ziddiyatlar va oilaviy muammolarning yuzaga kelishiga sabab bo'lishi mumkin. Oila a'zolarining bir-biriga nisbatan hurmat, qo'llab-quvvatlash va o'zaro tushunish asosida munosabat qurishi sog'lom psixologik muhitni shakllantirishda muhim omil hisoblanadi.

Mazkur maqolada zamonaviy oilalarda gender rollarining psixologik jihatlari, ularning oilaviy munosabatlarga ta'siri hamda gender tengligining ahamiyati ilmiy nuqtai nazardan tahlil qilinadi. Shuningdek, oiladagi rollarning o'zgarishi natijasida yuzaga kelayotgan psixologik moslashuv jarayonlari ham yoritib beriladi.

Turli davrlarda gender rollari va oilaviy munosabatlar masalasi ko'plab psixologlar, sotsiologlar hamda pedagog olimlar tomonidan tadqiq etilgan. Ilmiy manbalarda gender rollari jamiyat tomonidan erkak va ayolga yuklatilgan ijtimoiy vazifalar va xulq-atvor me'yorlari sifatida izohlanadi. Tadqiqotchilarning fikricha, ushbu rollar nafaqat biologik omillar, balki ijtimoiy muhit, madaniyat va tarbiya ta'sirida ham shakllanadi.

Xorijiy olimlardan biri bo'lgan T. Parsons oilada gender rollarining an'anaviy taqsimlanishini tahlil qilib, erkakning asosiy vazifasi moddiy ta'minot, ayolning esa emotsional qo'llab-quvvatlash va farzand tarbiyasi bilan bog'liqligini ta'kidlagan. Keyingi davrlardagi tadqiqotlarda esa bu qarashlarning asta-sekin o'zgarib borayotgani, zamonaviy oilalarda rollarning tenglashuvi kuzatilayotgani qayd etilgan. Ayniqsa, gender tengligi tamoyillarining rivojlanishi natijasida oiladagi mas'uliyat va qaror qabul qilish jarayonlarida ayollarning faolligi oshgani ilmiy ishlarda alohida yoritilgan.

Adabiyotlar tahlili. Psixologik adabiyotlarda gender stereotiplarining oilaviy munosabatlarga ta'siri ham keng o'rganilgan. Ayrim tadqiqotchilar stereotipik qarashlar oiladagi nizolar, ruhiy bosim va o'zaro tushunmovchiliklarning paydo bo'lishiga sabab bo'lishini ta'kidlaydilar. Shu bilan birga, oilada o'zaro hurmat va tenglikka asoslangan munosabatlarning mavjudligi sog'lom psixologik muhitni shakllantirishga xizmat qilishi qayd etiladi.

Mahalliy olimlarning ilmiy ishlarida ham o'zbek oilalarida gender rollarining o'ziga xos jihatlari, milliy qadriyatlar va zamonaviy qarashlarning o'zaro uyg'unlashuvi masalalari tahlil qilingan. Ularning fikricha, globallashtirish va axborot texnologiyalarining rivojlanishi oilaviy qadriyatlarga ma'lum darajada ta'sir ko'rsatib, gender rollarining yangicha shakllanishiga olib kelmoqda. Natijada oilada hamkorlik, mas'uliyatni birgalikda bo'lishish va psixologik moslashuv kabi omillar muhim ahamiyat kasb etmoqda.

Tahlil qilingan ilmiy manbalar shuni ko'rsatadiki, zamonaviy oilalarda gender rollari masalasi nafaqat ijtimoiy, balki psixologik jihatdan ham dolzarb mavzulardan

biri hisoblanadi. Shu sababli ushbu yo'nalishda olib boriladigan tadqiqotlar oilaviy munosabatlarni mustahkamlash va sog'lom psixologik muhitni shakllantirishda muhim ilmiy asos bo'lib xizmat qiladi.

Metadologiyasi: Mazkur tadqiqotni amalga oshirish jarayonida zamonaviy oilalarda gender rollarining psixologik jihatlarini o'rganishga qaratilgan ilmiy-uslubiy yondashuvlardan foydalanildi. Tadqiqotning metodologik asosini psixologiya, sotsiologiya hamda gender tadqiqotlariga oid ilmiy nazariyalar tashkil etdi. Mavzuni yoritishda tizimli tahlil, qiyosiy tahlil, kuzatish va umumlashtirish metodlari qo'llanildi.

Tadqiqot davomida zamonaviy oilalarda erkak va ayolning oilaviy vazifalari, o'zaro munosabatlari hamda gender stereotiplarining oilaviy muhitga ta'siri psixologik nuqtai nazardan tahlil qilindi. Shuningdek, ilmiy maqolalar, monografiyalar, psixologik va sotsiologik manbalar asosida mavzuga oid nazariy qarashlar o'rganildi hamda ularning o'zaro bog'liqligi tahlil etildi.

Qiyosiy tahlil usuli orqali an'anaviy va zamonaviy oilalardagi gender rollarining farqli jihatlari aniqlashtirildi. Kuzatish metodi yordamida oiladagi o'zaro munosabatlar, mas'uliyat taqsimoti va psixologik moslashuv jarayonlari haqida umumiy xulosalar shakllantirildi. Shu bilan birga, gender tengligining oiladagi psixologik muhitga ta'siri ham alohida o'rganildi.

Tadqiqot metodologiyasida ilmiylik, xolislik va tizimlilik tamoyillariga alohida e'tibor qaratildi. Olingan ma'lumotlar tahliliy va mantiqiy yondashuv asosida qayta ishlanib, mavzu yuzasidan ilmiy xulosalar chiqarildi. Mazkur metodologik yondashuv zamonaviy oilalarda gender rollarining psixologik xususiyatlarini chuqurroq ochib berishga xizmat qildi.

Tadqiqot natijalari: Tadqiqot jarayonida zamonaviy oilalarda gender rollarining o'zgarib borayotgani va bu holat oilaviy munosabatlarning psixologik jihatlariga sezilarli ta'sir ko'rsatayotgani aniqlandi. Tahlillar natijasida oilalarda an'anaviy gender qarashlari bilan bir qatorda tenglik va hamkorlikka asoslangan munosabatlar ham keng shakllanib borayotgani kuzatildi. Ayniqsa, ayollarning ijtimoiy faolligi va iqtisodiy mustaqilligining ortishi oiladagi mas'uliyat taqsimotiga yangicha yondashuvni yuzaga keltirayotgani ma'lum bo'ldi.

Tadqiqot davomida oilada vazifalarning o'zaro kelishuv asosida taqsimlanishi psixologik muhitning barqaror bo'lishiga ijobiy ta'sir qilishi aniqlandi. Oila a'zolari o'rtasida o'zaro hurmat, qo'llab-quvvatlash va teng munosabat mavjud bo'lgan oilalarda nizolar kamroq uchrashi kuzatildi. Shu bilan birga, gender stereotiplariga haddan tashqari bog'lanish ayrim hollarda ruhiy bosim, tushunmovchilik va oilaviy ziddiyatlarning paydo bo'lishiga sabab bo'lishi mumkinligi qayd etildi.

Natijalar shuni ko'rsatdiki, zamonaviy oilalarda erkak va ayolning faqat an'anaviy rollar bilan cheklanib qolmasligi oiladagi psixologik moslashuvni

kuchaytiradi. Erkaklarning farzand tarbiyasi va uy yumushlaridagi ishtiroki, ayollarning esa qaror qabul qilish va iqtisodiy faoliyatdagi faolligi oiladagi o'zaro ishonchni mustahkamlashga xizmat qilmoqda. Bu esa oilada sog'lom psixologik muhit shakllanishida muhim omil sifatida namoyon bo'ladi.

Shuningdek, tadqiqot natijalari yosh oilalarda gender tengligi haqidagi zamonaviy qarashlar ko'proq uchrashini ko'rsatdi. Bunday oilalarda mas'uliyatni birgalikda bajarish, muammolarni o'zaro muloqot orqali hal qilish va bir-birining fikrini hurmat qilish holatlari yuqoriroq darajada ekanligi kuzatildi. Shu sababli gender rollarining moslashuvchan shaklda tashkil etilishi oilaviy barqarorlik va psixologik farovonlikni ta'minlashda muhim ahamiyat kasb etishi aniqlandi.

Tadqiqot natijalarini tahlil qilish shuni ko'rsatadiki, zamonaviy oilalarda gender rollarining o'zgarishi jamiyat rivojlanishining tabiiy jarayoni sifatida baholanishi mumkin. Bugungi kunda oilaviy munosabatlarda an'anaviy modeldan asta-sekin voz kechilib, hamkorlik va tenglik tamoyillariga asoslangan yangi yondashuvlar shakllanmoqda. Bu esa oila a'zolarining psixologik holati va o'zaro munosabatlariga bevosita ta'sir ko'rsatadi.

Muhokama. Muhokama jarayonida ma'lum bo'ldiki, gender rollarining moslashuvchanligi oilada ijobiy psixologik muhitni yaratishga xizmat qiladi. Bunday oilalarda qarorlar yakka shaxs tomonidan emas, balki o'zaro kelishuv asosida qabul qilinadi. Bu holat esa ishonchning oshishi, nizolarning kamayishi va emotsional barqarorlikning kuchayishiga olib keladi.

Shu bilan birga, ayrim oilalarda hanuzgacha an'anaviy gender stereotiplarining saqlanib qolishi kuzatiladi. Bu holat ba'zan rollar to'qnashuvi, kutishlarning mos kelmasligi va psixologik bosimning yuzaga kelishiga sabab bo'lishi mumkin. Ayniqsa, yosh oilalarda qadriyatlar o'rtasidagi farq ko'pincha tushunmovchiliklarni keltirib chiqaradi.

Muhokama natijalari shuni ham ko'rsatadiki, gender tengligi faqat vazifalarning teng taqsimlanishini emas, balki o'zaro hurmat va emotsional qo'llab-quvvatlashni ham o'z ichiga oladi. Oilada har ikki tomonning fikri inobatga olinadigan muhit shakllansa, psixologik barqarorlik sezilarli darajada mustahkamlanadi.

Umuman olganda, zamonaviy oilalarda gender rollarining transformatsiyasi ijobiy tendensiya sifatida qaraladi, biroq bu jarayon har bir oilaning madaniy, ijtimoiy va psixologik xususiyatlarini hisobga olgan holda kechishi lozim. Shu sababli, muvozanatli yondashuvni shakllantirish oilaviy barqarorlikni ta'minlashda muhim omil bo'lib qoladi.

Xulosa: Mazkur tadqiqot natijalari zamonaviy oilalarda gender rollarining psixologik jihatdan o'zgarib borayotganini va bu jarayon oilaviy munosabatlarga bevosita ta'sir ko'rsatayotganini tasdiqlaydi. Bugungi kunda an'anaviy qarashlar asta-sekin moslashuvchan va tenglikka asoslangan yondashuvlar bilan almashinib

bormoqda. Bu esa oilada o'zaro hamkorlik, mas'uliyatni birgalikda bo'lishish va emotsional qo'llab-quvvatlash kabi omillarning kuchayishiga zamin yaratmoqda.

Tadqiqot davomida gender stereotiplarining saqlanib qolishi ayrim hollarda oilaviy nizolar va psixologik bosimga sabab bo'lishi mumkinligi aniqlandi. Shu bilan birga, gender tengligiga asoslangan oilalarda psixologik muhit barqaror bo'lib, oila a'zolari o'rtasidagi ishonch va hurmat darajasi yuqori ekanligi kuzatildi. Bu esa oilaviy farovonlik va barqarorlikni ta'minlashda muhim omil hisoblanadi.

Umuman olganda, zamonaviy oilalarda gender rollarining o'zgarishi ijobiy ijtimoiy-psixologik jarayon sifatida baholanadi. Biroq bu jarayon har bir oilaning madaniy qadriyatlari, shaxsiy xususiyatlari va ijtimoiy sharoitlarini hisobga olgan holda amalga oshirilishi lozim. Shu bois, gender tengligini rivojlantirish bilan birga, oilaviy muvozanat va o'zaro hurmatni saqlash muhim ahamiyat kasb etadi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Bandura, A. (1977). *Social learning theory*. Prentice Hall.
2. Bem, S. L. (1981). Gender schema theory: A cognitive account of sex typing. *Psychological Review*, 88(4), 354–364. <https://doi.org/10.1037/0033-295X.88.4.354>
3. Bowlby, J. (1988). *A secure base: Parent-child attachment and healthy human development*. Basic Books.
4. Connell, R. W. (2002). *Gender*. Polity Press.
5. Parsons, T. (1955). Family structure and the socialization of the child. In T. Parsons & R. F. Bales (Eds.), *Family, socialization and interaction process* (pp. 3–33). Free Press.
6. UN Women. (2020). *Progress of the world's women: Families in a changing world*. United Nations Entity for Gender Equality and the Empowerment of Women. <https://www.unwomen.org>
7. World Health Organization. (2010). *Gender, women and health*. WHO Press. <https://www.who.int>
8. Орифбоева Д. Д. ОПТИМИЗАЦИЯ УЧЕБНО-ПОЗНАВАТЕЛЬНОГО ПРОЦЕССА В СРЕДНЕЙ ШКОЛЕ // Форум молодых ученых. 2017. №6 (10). URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/optimizatsiya-uchebno-poznavatel'nogo-protsessa-v-sredney-shkole> (дата обращения: 06.05.2026).
9. Д. Д. Орифбоева, М. М. Адашалиева ВОПРОСЫ ВНЕДРЕНИЯ И РАЗВИТИЯ ИНКЛЮЗИВНОГО ОБРАЗОВАНИЯ В СТРАНАХ ЦЕНТРАЛЬНОЙ АЗИИ // «Ёш олимлар ахборотномаси» – «Вестник молодых ученых». 2025. №. URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/voprosy-vnedreniya-i-razvitiya-inklyuzivnogo-obrazovaniya-v-stranah-tsentralnoy-azii> (дата обращения: 06.05.2026).

10. Oriboeva, D. D. va Rafiqova, RA (2024). O'zbekiston Respublikasida inklyuziv ta'limni amalga oshirishning xususiyatlari. *Fan va ta'lim*, 5(6), 290-293.
11. Rustamova, S. S. Q. (2025). Dilafruz Oribboyeva Ta'limda gender stereotiplari va ularni yengish usullari. *Science and Education*, 12.
12. Oribboyeva, D. D. (2024). Ziyeda Botirova Kichik yoshdagi maktab o'quvchilarida tashkilotchilik qobiliyatlarini rivojlantirish xususiyatlarining rivojlanishi. *Science and Education*, 3.
13. Shuhratjon Shukurjon O'g'li Yoqubjanov, Dilafruz Oribboyeva Temperament va xarakter shakllanishida ijtimoiy omillarning roli // *Science and Education*. 2025. №12. URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/temperament-va-xarakter-shakllanishida-ijtimoiy-omillarning-rol-i> (дата обращения: 06.05.2026).
14. Mohigul Mamanazar Qizi Haydarova, D.D.Oribboyeva O'smirlar psixologiyasi // *Science and Education*. 2025. №12. URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/o-smirlar-psixologiyasi> (дата обращения: 06.05.2026).
15. Д. Д. Ориббоева, Н. Б. Каримова Психологик тадқиқотларда буллинг муммосининг гендер тахлили // *Science and Education*. 2025. №3. URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/psihologik-tad-i-otlarda-bulling-mummosining-gender-tahlili> (дата обращения: 06.05.2026).
16. Kurbanova, Z. B. Oribboyeva DD Mehnat va muhandislik psixologiyasi. O 'quv qo 'llanma. Namangam-"Usmon Nosir mediya"-2022.220 b.
17. Oribboyeva, D. D. (2020). Social competence as an integral part of the teacher's professional maturity. *Scientific and Technical*